

ВСТУП

РОЛЬ І МІСЦЕ ХУДОЖНЬОЇ ЛІТЕРАТУРИ В ЖИТТІ НАЦІЇ

Роль художньої літератури в житті нації і людини важко переоцінити. Першим нашим книгам майже тисяча років. Славетного київського князя Ярослава народ нарік Мудрим через його освіченість і любов до читання. Невипадково цей державний діяч надавав великого значення книзі, адже в ній — мудрість поколінь, естетика й утіха. Відомо, що бібліотека Ярослава Мудрого, яку й досі не знайшли, налічувала сотні томів, її вважали справжнім скарбом не лише через те, що процес виготовлення кожного з них був складним і тривалим, а й тому, що наші пращури усвідомлювали, що книга — рушій поступу.

Промовистим щодо ролі художньої літератури та її творців є вислів Остапа Вишні: «Тарас Шевченко! Досить було однієї людини, щоб урятувати цілу націю». Справді, прихід у літературу Т. Шевченка змінив історію України: його слово пробуджувало національну свідомість і гартувало людську гідність в українського народу — від простих селян, багато з яких знали його вірші напам'ять, і, безумовно, до високоосвіченої інтелігенції.

Літературі як виду мистецтва властиві ідейність, образність та емоційність. Твори красного письменства мають «викликати в душі читача живі образи тих людей чи речей, які нам малює поет, і ними будити ті самі чуття, які проймали душу самого поета у хвили, коли творив ті образи» (І. Франко).

Художні образи й утілені в них ідеї не повторюють чи копіюють нашу дійсність у літературному творі; пишучи повість чи поему, письменники/письменниці створюють нову естетичну дійсність, що є носієм загальнолюдських цінностей. Змальована дійсність реалізується лише в особі читача/читачки, без яких вона мертва. Як же виявляється мистецька самотність у створеному художньому світі?

Автори/авторки послуговуються різними мовними ресурсами для творення обра-

Ф. Морган.
Сонце і дощ. 1917 р.

Володимирська ікона
Божої Матері. Храм
Святого Миколая.
с. Товмач,
Львівська область

зів (зокрема, зорових): тропами, синтаксичними фігурами, віршованою чи прозовою формою тощо — унаслідок цього виникають різні образи, які по-своєму красиві й естетично вартісні. Отже, ідейність, образність та емоційність здатні захоплювати людей.

Опановуючи шкільний курс української літератури, ви навчитеся аналізувати художні твори різних епох, характеризувати стилі, що допоможе вам стати підготовленими читачами/читачками. Передусім потрібно з'ясувати *тему* твору (у ліричному творі — провідний *мотив* або кілька мотивів), визначити головну *ідею* і порушені у творі *проблеми*, *сюжетно-композиційні* особливості, що характеризують *героїв/героїнь* через їхні вчинки, міркування, зовнішній вигляд, мову тощо, визначити мовні *художні засоби*, адже мова — «першоеlement літератури».

Аналізуючи літературний твір, завжди зважають на *історичний контекст* — тобто епоху, коли його було написано, адже в такому разі твір сприймають із часових позицій: умови написання, історичний зріз, національні пріоритети тощо.

У 9 класі ви прочитаєте шедеври різних епох: біблійні легенди, «Повість минулих літ», козацькі літописи, твори Г. Сковороди, І. Котляревського, Г. Квітки-Основ'яненка, М. Гоголя, Т. Шевченка, П. Куліша, Марка Вовчка та ін. Отже, ви вивчатимете українську літературу за хронологічним (часовим) принципом.

Під час аналізу художнього твору важливим є й естетичний контекст. Це поняття пов'язане передусім із красою, досконалістю, витонченістю та довершеністю. Кожна літературна епоха має спільні й водночас відмінні пріоритети в естетичному осягненні дійсності. Скажімо, у середньовічній літературі оспівували красу божественну, духовну, в епоху Відродження надавали перевагу зовнішній красі, її гармонії з внутрішньою, довершеності ліній і форм, у XIX та XX ст. насамперед зображували людину, її духовний світ. Ці естетичні уподобання поширювалися і на інші види мистецтва: архітектуру, музику й особливо живопис.

УСНА НАРОДНА ТВОРЧІСТЬ

РОДИННО-ПОБУТОВІ ПІСНІ

1. Розгляньте світлини та виконайте завдання.

- А. Що ви знаєте про представницю/представника шоу-бізнесу, зображених на світлинах?
- Б. Чому, на вашу думку, сучасні телеведучі іноді одягають народні костюми?
- В. Чи пасує їм цей одяг? Опишіть ті деталі народного одягу й прикрас, які вам сподобалися.
- Г¹. Які переваги й недоліки має сучасний одяг, порівняно з народним, традиційним?
- Д. Зробіть висновок, чому треба вивчати й берегти народну творчість наших предків: фольклор, традиції, звичаї, одяг та ін.

2. Прочитайте текст і розкажіть, що нового ви дізналися про фольклор.

Усна народна творчість, або фольклор (з англ. *folk-lore* — народне слово, народна мудрість), — різножанрові твори, що виникли в сиву давнину в певному середовищі, які передавали з уст в уста.

Авторів пісень, казок, балад і легенд здебільшого ніхто не знав. Талановиті оповідачі й співці, виконуючи фольклорні твори, вводили в них нових героїв/героїнь, додавали слова, які вживали тільки на певній території (діалектизми), іноді скорочували текст — у такий спосіб вони їх відшліфовували. З огляду на це пісні, казки, легенди й інші фольклорні жанри побутують у багатьох варіантах. Не всі твори фольклору дійшли до наших днів, адже регулярно збирати й записувати їх почали лише у XVIII–XIX ст.

¹ У буквенному переліку завдань традиційно не використовують літеру Г через графічну близькість до Г.

Ознаки народних творів:

• усна форма творення і побутування; • традиційність; • колективність; • варіантність; • анонімність.

У фольклорі відображено національний характер, світогляд і менталітет, працю, побут і мрії українців/українок. Отже, це явище національне.

3. Розгляньте таблицю та виконайте завдання.

Фольклорні роди		
Лірика	Епос	Драма
<p><i>Календарно-обрядові пісні:</i> колядки щедрівки веснянки русальні купальські жнивварські</p> <p><i>Суспільно-побутові пісні:</i> козацькі чумацькі рекрутські заробітчанські кріпацькі стрілецькі</p> <p><i>Родинно-побутові пісні:</i> про кохання про сімейне життя</p>	казки байки легенди перекази прислів'я приказки загадки прикмети	вертеп весілля народні ігри драми («Коза», «Маланка»)
Ліро-епічні твори		
думи, балади, історичні пісні		

- A.** Назвіть ті жанри, які ви не вивчали в попередніх класах.
B. Коротко охарактеризуйте кожний жанр фольклору.
B. Виконайте в зошиті тестове завдання¹.

Жанр фольклору	Народний епос
1 колядка 2 коломийка	A дворядкова пісня жартівливого змісту, чотирнадцятискладові рядки B величальна пісня, що ушлявлює народження Ісуса Христа B прозова форма, розповідь про визначні історичні події та їхніх героїв/героїнь

¹ Тут і далі, виконуючи тестові завдання, робіть у зошиті відповідний запис.
 Наприклад: 1А, 2Б, 3Д, 4Г.

